

Asia: VN/26964/2022

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttäminen

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen Asianajajaliitto (jäljempänä ”Asianajajaliitto”) kiittää mahdollisuudesta lausua oikeusministeriön työryhmämietinnöstä ”Avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttäminen”. Pyydettyinä lausuntona Asianajajaliitto esittää seuraavaa.

Yhtenä Asianajajaliiton sääntömääräisenä tehtävänä on seurata oikeuskehitystä maassa ja lausuntoja antamalla sekä aloitteita tekemällä tarjota kokemuksensa yhteiskunnan käytettäväksi. Asianajajaliiton oikeuspoliittisen työn lähtökohta on oikeusvaltion turvaaminen. Lausunnoissaan Asianajajaliitto pyrkii painottamaan oikeusvaltioperiaatteen toteutumiseen, oikeusturvaan sekä oikeuden saavutettavuuteen, perus ja ihmisoikeuksien sekä asianajajakunnan itsenäisyyden ja riippumattomuuden turvaamiseen liittyviä näkökulmia

Yleistä

Asianajajaliitto kannattaa ehdotusta lisätä nykyiseen ihmiskauppaa koskevaan rangaistussäännökseen uusi pakottamista koskeva tunnusmerkistö henkilön saattamisesta pakkoavioliittoon. Rangaistavan menettelyn selkiyttämiseksi on voimassa olevan säännöksen tulkinnanvaraisuudesta ja aukollisuudesta johtuen selvä tarve. Asianajajaliitto katsoo, ettei nykyinen sääntely ei ole toiminut tyydyttävästi, eikä suojannut riittävästi pakkoavioliiton uhreja.

Ehdotuksen myötä sääntelyä selkeytettäisiin siten, että pakkoavioliittoon saattaminen säädettäisiin nimenomaisesti ihmiskauppateon tarkoitukseksi. Pakkoavioliiton määritelmä kattaisi sekä avioliiton

solmimisvaiheen että tilanteen, jossa henkilöä estetään irtautumasta pakkoavioliitoksi muodostuneesta liitosta. Pakkoavioliittoon saattamista koskeva sääntely kattaisi juridisesti pätevän avioliiton ohella sellaiseen rinnastettavan liiton.

Ihmiskauppaa koskevan sääntelyn ytimessä on lasten oikeuksien puolustaminen. Sen vuoksi Asianajajaliitto pitää oikeana ratkaisua, jossa alle 18-vuotiaaseen kohdistuvan teon osalta ei edellytetä lainkohdassa mainittujen keinojen käyttämistä, eikä siten varsinaista pakottamista, vaan alaikäisen saattaminen avioliittoon katsotaan sellaisenaan täyttävän tunnusmerkistön.

Nykyisen sääntelyn ja viranomaistoiminnan ongelmat

Voimassa olevassa sääntelyssä on ollut tulkinnanvaraista se, onko avioliittoon pakottaminen ja pakkoavioliittoon saattaminen rangaistavaa sellaisenaan, vai tulisiko kyseessä olla sellaisen avioliittoon pakottamisen tai pakkoavioliittoon saattamisen, jota voidaan pitää ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita vastaavana. Valitun sääntelymallin mukaisesti Asianajajaliitto katsoo, että pakkoavioliittoa jo itsessään, ilman muun tyyppistä ihmisarvon loukkaamista tai loukkaamistarkoitusta, tulee pitää ihmiskauppasäännöksessä viitattuna ihmisarvoa loukkaavana olosuhteena.

Avioliittoon pakottamisen nostamiselle erikseen tunnusmerkistöntekijäksi on katsottava olevan myös esitutkinta- ja syyttäjäviranomaisten käytännön toimintaa ohjaava merkitys. Selvityksen mukaan pakkoavioliitot ovat rikosprosessissamme olleet lähes täysin vieras ilmiö. Pakkoavioliitot eivät tehdyn selvityksen mukaan näy myöskään syyteharkinnassa muutoin kuin satunnaisesti, ja tällöinkin usein ainoastaan eriasteisina epäilyinä. Tiedossa ei ole ihmiskaupasta, törkeästä ihmiskaupasta tai pakottamisesta annettuja tuomioita, joissa olisi ollut kyse avioliittoon pakottamisesta, vaikka ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä on tunnistanut asiakkaikeeseen useita kymmeniä henkilöitä, joiden on arvioitu joutuneen pakkoavioliittoon. On ennakoitavissa, että ehdotettu sääntely osaltaan terävöittää esitutkinta- ja syyttäjäviranomaisessa vähitellen muotoutumassa olevaa ihmiskauppasäännöksen tulkinta- ja soveltamiskäytäntöä.

Asianajajaliiton näkemyksen mukaan tavoitteena tulisi olla se, että esitutkinnassa kiinnitettäisiin tutkinnan yhteydessä tarvittaessa nykyistä vahvemmin huomiota avioliiton tai siihen rinnasteisen liiton syntytapaan ja olosuhteisiin. Käytännössä pakkoavioliitot jäävät usein piiloon viranomaisilta. Yleensä menettelyn kohteeksi joutuneen henkilön asia tulee esille jonkun muun rikosasian yhteydessä. Olisi erittäin tärkeää, että esitutkinta- ja syyttäjäviranomaisten ja valmiutta tunnistaa pakkoavioliittoon liittyviä olosuhteita parannettaisiin. Sama koskee sosiaaliviranomaisia, jotka useissa tapauksissa ovat ensimmäisenä kosketuksissa asianosaisiin. Asianajajaliitto katsoo, että ehdotetun sääntelyn käytännön vaikuttavuus on olennaisesti riippuvainen edellä mainittujen viranomaisten asiaan koskevasta kouluttamisesta.

Säätelytekniikasta

Asianajajaliitto katsoo, että avioliittoon pakottamista tulee esityksessä valitun linjan mukaisesti tarkastella osana ihmiskauppasäätelyä. Vaihtoehtona oleva erillissäännöksen lisääminen rikoslakiin aiheuttaisi ainoastaan epäselvyyttä sen suhteesta ihmiskauppaa koskeviin rangaistussäännöksiin. Asianajajaliitto pitää myös tärkeänä, että avioliittoon pakotetut henkilöt pääsevät ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän piiriin.

Säätelyn perimmäisenä tavoitteena on suojata henkilön vapautta ja itsemääräämisoikeutta sekä henkilökohtaista koskemattomuutta. Asianajajaliitto katsoo, että tätä suojaa on perusteltua antaa myös sellaiselle henkilölle, jonka liitto merkittävältä osin vastaa juridisesti pätevää avioliittoa. Tältä osin rinnastettavuutta koskevat kriteerit on säännökohtaisissa perusteluissa määritelty siinä määrin täsmällisesti ja tarkkarajaisesti, että juridisesti pätevään avioliittoon rinnastettavan liiton käsitteen sisältö on riittävän tarkasti rajattavissa ja selvitettävissä.

Aiemman säätelyn selkeä heikkous on ollut se, ettei pakkoavioliiton käsitettä ole rangaistussäännöksen perusteluissa mitenkään avattu. Rikosoikeudellisen täsmällisyysvaatimuksen kannalta on tärkeää, että kun ihmiskaupakriminalisointia tarkennetaan ehdotetulla tavalla tekemällä siihen nimenomainen pakkoavioliittoa koskeva lisäys, käsite pakkoavioliitto määritellään itsenäisesti ja mahdollisimman tyhjentävästi ilman viittauksia Istanbulin sopimuksen asiaa koskeviin osin rinnakkaisiin määritelmiin. Ehdotuksessa tehty linjaus siitä, että käsite avataan lainkohdan sijasta hallituksen esityksen perusteluissa, on Asianajajaliiton näkemyksen mukaan oikea ja realistinen. Käsitteen sisältö on monitahoinen, ja sen kaikki käytännön ilmenemismuodot ovat vaikeasti ennakoitavissa, minkä vuoksi sitä on käytännössä mahdotonta tyhjentävästi määritellä rangaistussäännöksen sisällä.

Asianajajaliitto katsoo, että Pakkoavioliiton määritelmä mietinnön säädöskohtaisissa perusteluissa (kohta 7) on erittäin onnistunut ja kattaa ilmiön keskeiset tunnusmerkit. Ehdotuksessa on hyvin esitetty pakkoavioliiton erilaisia tunnistettuja muotoja. Säätelytekniikka toteuttaa riittävästi laillisuusperiaatteen vaatimuksen säätelyn täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta.

Helsingissä 22. päivänä huhtikuuta 2024

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO

Niko Jakobsson

Pääsihteeri

LAATI

Asianajaja Antti Riihelä, Helsinki

Suomen Asianajajaliiton lausunnot valmistellaan oikeudellisissa asiantuntijaryhmissä, joiden toiminnassa on mukana noin 120 asianajajaa. Tämä lausunto on valmisteltu rikosoikeuden asiantuntijaryhmässä.

Enne Heidi
Suomen Asianajajaliitto